

DOMOZNANSTVO IN POSEBNE ZBIRKE V KOROŠKI OSREDNJI KNJIŽNICI DR. FRANCA SUŠNIKA

Simona Šuler Pandev
Simona Vončina

Oddano: 3.5.2005 – Sprejeto: 4.10.2005

Pregledni znanstveni članek
UDK 908:027.5(497.4 Ravne na Kor.)

Izvleček

Avtorici v prispevku predstavljata domoznansko dejavnost v Koroški osrednji knjižnici dr. Franca Sušnika na Ravnah na Koroškem, ki je kot nekdanja Študijska knjižnica svojo domoznansko funkcijo gojila neprekinjeno, z načrtnim in sistematičnim dopolnjevanjem knjižnega gradiva, serijskih publikacij, posebnih zbirk in z razstavno dejavnostjo. Danes je knjižnica osrednja območna knjižnica za Koroško in po zakonu opravlja posebne naloge za širše območje, prejema obvezne izvode in izvaja nakup knjižničnega gradiva za zamejske Slovence ter izdeluje tudi lokalno bibliografijo za slovensko Koroško v Avstriji.

Rezultat dolgoletnih prizadevanj so številne posebne zbirke, ki so lahko knjižnici v ponos. Oblikovanje posebnih zbirk po vrsti in tipologiji gradiv zahteva od strokovnih delavcev tudi obvladovanje elementov arhivarstva in muzealstva. Na področju domoznansva prihaja do vedno večjih sprememb, ki so pogojene z uporabo novih tehnologij, istočasno pa je delo oteženo zaradi težav pri financiranju in nedovršenosti orodij za vnos posebnih vrst domoznanskih gradiv v vzajemno bazo. Vsekakor pa bodo v knjižnici še naprej težili k poenoteni in kooperativni obdelavi domoznanskih gradiv, čimboljše referalni dejavnosti in poenotenemu posredovanju gradiv in informacij. Cilj je vsekakor omogočiti uporabnikom hitro, lahko dostopno in poceni informacijo z domoznanskega področja.

Ključne besede: domoznanstvo, domoznanske zbirke, posebne zbirke

ŠULER PANDEV, Simona; SIMONA VONČINA: The local studies and special library collections in the Dr. Franc Sušnik Central Carinthian Library. Knjižnica, Ljubljana, 49(2005)3, 67-80

Abstract

The Dr. Franc Sušnik Central Carinthian Library's local studies activities are presented in this article.

Already as the former Ravne na Koroškem Study Library, the Dr. Franc Sušnik Central Carinthian Library has incessantly maintained its local studies collection function with planned and systematic supplementation of the book material, serial publications, special collections and exhibition activity.

Today the library is the central regional library in Koroška and, as specified by the law, performs various tasks for the wider region, receives obligatory copies, purchases library material for Slovenes abroad and completes the local bibliography for Koroška abroad.

Many special collections, which the library can be proud of, are the result of a many year's hard work. Formation of special collections accordingly to the kind and typology of material demands of a professional librarian also to be fully acquainted with certain elements of archival storage and museum activity.

There have been great changes taking place in the field of local collection activity, as a consequence of the use of new technologies, while at the same time this work is hindered by financial troubles and deficiency of the tools needed for the input of the local collection materials into shared cataloguing.

The library tends towards a unified and cooperative processing of the local studies collection materials, a good referral work and uniformed mediation of material and information. The aim is certainly to provide users with a fast, easily accessible and cheap local studies collection information.

Key words: local studies, local studies collections, special collections

1 Uvod

Domoznanstvo je izraz, ki je znan že iz 19. stoletja. Pomeni interdisciplinarno raziskovanje določenega geografskega področja, in sicer z najširšega, splošnega vidika. Čeprav je izraz zastarel, in se v slovenskem besednjaku skoraj ne uporablja več, pa so ga obdržali slovenski knjižničarji.

V knjižnicah je to posebna dejavnost, ki obsega zbiranje, proučevanje, obdelovanje in hranjenje knjižničnega gradiva, ki se nanaša na določeno geografsko območje.

V naši knjižnici sta to Koroška krajina in slovenska Koroška v Avstriji.

Zamisel o nastanku študijskih knjižnic, kot je naša Koroška osrednja knjižnica, je nastala iz hotenja, da se izven glavnih kulturnih središč omogoči znanstveno delo in pestro kulturno življenje vsaj v večjih krajih, kjer obstajata potreba in pravi pogoji za nastanek takih knjižnic (Glazer, 1963).

2 Kratek sprehod od začetkov do danes

Zametke domoznanske zbirke je predstavljal nakup zapuščine dr. Franca Kotnika, etnologa z Dobrij. Šlo je za knjižno in rokopisno zapuščino, pretežno domoznanskega značaja, ki je predstavljala osnovo za nadaljevanje zbiranja, obdelovanja in hranjenja domoznanskega gradiva.

Danes je naša knjižnica splošna knjižnica in osrednja območna knjižnica za Koroško. Opravljamo posebne naloge za širše območje, prejemamo obvezne izvode in izvajamo nakup knjižničnega gradiva za zamejske Slovence ter izdelujemo tudi lokalno bibliografijo za slovensko Koroško v Avstriji.

Osnovni namen domoznanske dejavnosti v vsaki knjižnici je omogočanje prebivalcem oz. uporabnikom tekoče informiranje o aktualnih dogodkih in dogajanju na njihovem območju ter seznanjanje z razvojem okolja. Hkrati pa mora omogočiti uporabniku vpogled v zgodovinske, geografske in druge vire, ki jih knjižnica pridobiva z zbiranjem, obdelovanjem in hranjenem tudi starejšega domoznanskega gradiva (Goropevšek, 1995).

Knjižnica je domoznansko funkcijo gojila neprekinjeno, z načrtnim in s sistematičnim dopolnjevanjem knjižnega gradiva, serijskih publikacij, posebnih zbirk in z razstavno dejavnostjo. Ta dejavnost je bila vseskozi otežena, predvsem zaradi pomanjkanja prostora in strokovnega kadra. Prostorska stiska je bila v večji meri rešena v letu 1994, ko smo pridobili prostore bivše glasbene šole, kamor smo lahko postavili domoznansko zbirko. Prav tako je v tem letu začel delovati domoznanski oddelek kot samostojni oddelek knjižnice, prej je deloval v okviru drugih oddelkov. V istem letu smo začeli tudi z avtomatizacijo dela domoznanske dejavnosti (vnašanje podatkov v vzajemno bazo COBISS).

Po obnovi knjižnice, ki se je začela leta 2002, smo pridobili potrebne prostore in pogoje (ustrezna temperatura, vlaga, protipožarna zaščita) za hranjenje dragocelega gradiva in posebnih zbirk. V letu 2005 pa bo domoznanski oddelek za svoje gradivo pridobil nove prostore v obnovljenem starem grajskem jedru, katerega obnova se končuje.

3 Gradnja zbirke

Pri oblikovanju domoznanske zbirke se knjižnica ne ozira le na preteklost, ampak skuša skrbno zbirati vse tiste dokumente, ki pričajo o aktualnih problemih krajev in ljudi Koroške krajine. Obravnava tudi vsa področja človekove dejavnosti in skrbi za posredovanje domoznanskih informacij uporabnikom v širšem slovenskem prostoru. V oddelku obdelujemo in zbiramo gradivo, ki vsebinsko obravnava domoznansko področje (ne glede na stroko); gradivo, ki je nastalo na domoznanskem področju; gradivo, katerega avtor je rojen in živi na Koroškem, ter gradivo, ki se ne nanaša na Koroško, vendar je avtor živel in delal na domoznanskem področju in je še na kakršen koli način povezan z njim.

Knjižnično gradivo domoznanskega oddelka je zelo raznovrstno. Obdelujemo monografije, članke, sivo literaturo, zajemamo in delno obdelujemo pa drobne tiske, kartografsko gradivo, avdiovizualno gradivo, slikovno gradivo in rokopise.

Seveda je to delo oteženo predvsem zaradi nedodelane programske podpore za obdelavo gradiva v sistemu COBIB. Za določene vrste gradiva (rokopisi, drobni tiski) ni izdelane programske podpore in enotnih smernic za obdelavo.

Domoznansko gradivo odbiramo iz redno pridobljenega knjižničnega gradiva, načrtno pa pridobivamo predvsem tisto domoznansko gradivo, ki v knjižnico ne prihaja po rednih poteh (siva literatura, stari in redki tiski, drobni tiski, diplomske in raziskovalne naloge avtorjev domačinov).

Gradivo postavljamo in hranimo kot posebno zbirko. Del domoznanskega gradiva, ki je pogosto v uporabi (dvojnice), izposojamo tudi na dom. Domoznansko gradivo obdelujemo formalno (bibliografski opis) in vsebinsko oziroma analitično (anotacije, gesla, UDK), in sicer uporabljamo sproti oblikujoča se gesla. Oblike nastalih sekundarnih dokumentov so različne: klasični listkovni katalog, računalniška baza (vzajemni katalog), bibliografije. Do sedaj je bilo ustvarjenih okrog 30 sekundarnih domoznanskih dokumentov, ki so nastali z obdelavo domoznanskega gradiva. Nekaj najpomembnejših bibliografij: Bibliografija dr. Franca Sušnika, Bibliografija Marjana Kolarja, Bibliografija Leopolda Suhodolčana, Bibliografija Karla Prušnika - Gašperja, Bibliografija Pavla Žaucerja - Matjaža, Bibliografija Vestnika koroških partizanov, Bibliografija narodnoosvobodilnega boja in fašističnega nasilja na Koroškem in še več manj obsežnih bibliografij.

Lokalna bibliografija v listkovni obliki je razvrščena po UDK (univerzalna decimalna klasifikacija). Čas in razvoj tehnologije sta zahtevala nov pristop, zato smo uvedli dokumentacijo domoznanskih člankov z računalniško podprto bazo podatkov. Tako je prišlo leta 1994 do sprememb (predvsem kvalitativnih), saj smo začeli z obdelavo člankov na nivoju vzajemne katalogizacije.

3.1 Posebne zbirke v okviru domoznanskega oddelka

Začetki

Z nakupom knjižnice dr. Franca Kotnika (1882–1955), slavista in etnologa z bližnjih Dobrij, je Koroška osrednja knjižnica pridobila temeljni domoznanski fond, iz katerega je z nadaljnjim sistematičnim pridobivanjem zrastle zelo kvalitetna domoznanska zbirka. »Dr. Franc Kotnik je zagotovo ena izmed najpomembnejših kulturnozgodovinskih osebnosti naše Koroške, posebej lokalne zgodovine in narodopisja. Njegovo znanstveno in strokovno delo je vsestransko; kot literarni zgodovinar je odkril Drabosnjaka in uvedel v slovensko literarno zgodovino poimenovanje 'bukovnik'; njegove narodopisne razprave so raztresene po časopisih in časnikih, starejše spise je zbral v knjigi Slovenske starosvetnosti (1943), njegova prizadevanja za zbiranje ljudskih pripovedi pa dokazujejo Storijske (1924, 1957, 1958).« (Kotnik-Verčko, 1995, str. 6).

Dr. Franc Sušnik, prvi ravnatelj takrat še Študijske knjižnice, se je kmalu po smrti dr. Kotnika začel z njegovo vdovo ter svakom Zorkom Kotnikom pogovarjati o odkupu Kotnikove zasebne knjižnice. Celoten fond so takrat pregledali strokovnjaki iz Inštituta za narodnostna vprašanja ter hkrati sestavili seznam rokopisov in izrednih redkosti iz zapuščine, s pomočjo katerega so strokovni delavci v knjižnici to gradivo odbrali ter ga zaradi varnosti umaknili v kovinske trezorje. Preostala Kotnikova knjižnica pa je bila vključno z njegovim pohištvo postavljena kot posebna zbirka – **Spominska soba dr. Franca Kotnika**. Gradivo je bilo takoj po prevzemu inventarizirano: knjižnica hrani posebno inventarno knjigo Kotnikove knjižnice (3200 enot), signaturno knjigo Kotnikove spominske sobe ter seznam največjih redkosti iz zapuščine (Kotnik-Verčko, 1995, str. 64-65).

Pravkar se končuje retrospektivna obdelava gradiva iz Kotnikove knjižnice v vzajemno bazo, saj v letošnjem jubilejnem letu v jesenskem času pripravljamo razstavo ob 50-letnici smrti dr. Kotnika.

Poleg rokopisov in izrednih redkosti iz Kotnikove zapuščine hranimo v trezorjih tudi fotografsko gradivo in obsežno korespondenco dr. Kotnika. Naj naštetjem nekaj največjih dragocenosti iz zapuščine: izvorni Drabosnjakov rokopis Ljudske igre »Igra o izgubljenem sinu« (okoli l. 1800), listina Pilatove ustanove (okoli l. 1700), Kolomonov žegen, Žegarjev Antikrist (1767), rokopisni zborniki različnih avtorjev in prepisovalcev (Lucas Mavrer, Drabosnjak, Vodovnik ...).

V DOMOZNANSKI ZBIRKI, ki šteje okoli 10.000 enot, imamo shranjene monografije, periodiko, šolska glasila, raziskovalne naloge, diplomatska dela, magistrske naloge in doktorske disertacije ter drobne tiske, avdiovizualno gradivo in kartografsko gradivo ... **Monografske in periodične publikacije** so že obdelane v vzajemnem katalogu. Gradiva ne izposojamo na dom, razen dvojnic, ki so v prostem pristopu, in so tako na voljo vsem članom knjižnice.

Prav tako smo obdelali in javnosti predstavili zbirko **maturitetnih nalog**, ki je zelo zanimiva in smo jo tudi postavili kot posebno zbirko. V njej so zajete maturitetne naloge, ki so jih pripravili dijaki Gimnazije Ravne v letih 1960–1969. Ta zbirka vsebuje okoli 700 enot gradiva. Naloge so raznovrstne in obravnavajo številna področja znanosti in življenja in služijo kot dobrodošel pripomoček dijakom pri raziskovalnih in seminarških nalogah.

Drobni tiski (plakati, vabila, turistični prospekti ter drugo informativno gradivo) predstavljajo posebno zbirko v domoznanskem oddelku, ki jih zaradi neustreznih programov v sistemu COBISS ne obdelujemo, zato jih samo zbiramo in shranjujemo. Shranjeni so v posebnih mapah po občinah Koroške krajine in po dejavnosti, na katero se nanašajo. V prihodnosti načrtujemo tudi obdelavo letih.

Avdiovizualno gradivo (video kasete, zvočne kasete, CD-ji, DVD-ji) v domoznanski zbirki predstavljajo zbirka filmov in dokumentarcev o Koroški, njenih ljudeh ter zvočni zapisi koroških glasbenikov, glasbenih skupin, pevskih zborov.

Ena izmed posebnih zbirk je tudi **kartografsko gradivo**. Tu gre predvsem za starejše zemljevide in specialke Koroške krajine in njenih delov, ki jih nameravamo v prihodnosti prav tako vključiti v vzajemni katalog.

Rokopisi

V posebnem klimatiziranem prostoru hranimo v ognjevarnih trezorjih obsežno rokopisno zbirko, ki je po vsebini pretežno domoznanskega značaja. Zbirko nenehno dopolnjujemo z novim gradivom, ki ga pridobivamo večinoma z darovi, nekaj pa tudi z odkupi. Zaradi pomanjkanja strokovnih delavcev v preteklosti gradiva nismo obdelovali, ampak samo smiselno urejali in delno popisovali. Danes nam dragoceni rokopisni fond predstavlja velik problem, saj nimamo listkovnega kataloga rokopisnega gradiva, obdelava v vzajemni bazi pa zaenkrat še ni možna. Problem delno rešujemo s popisi v obliki wordovih datotek. Urejanje in popisovanje rokopisnih fondov je zelo kompleksno in zamudno delo, a ga v knjižnici redno opravljamo. Ker gradiva ni mogoče inventarizirati v vzajemnem katalogu, se tudi v redni statistiki o opravljenem delu podatki o tem ne pojavljajo.

Zapuščine

Poleg že omenjene Kotnikove zapuščine, hranimo še številne druge osebne fonde, ki se navezujejo na območje Koroške krajine¹ in slovenske Koroške v Avstriji.

1 Koroška krajina in slovenska Koroška v Avstriji sta dogovorjeni geografski gesli, ki ju uporabljamo v KOK pri vsebinski obdelavi gradiva.

V knjižnici hranimo del korespondence iz zapuščine samoraslega koroškega pisatelja PREŽIHOVEGA VORANCA (1893–1950). Dragoceni rokopisni fond sestavljajo Prežihova pisma, pisma njegovih dopisnikov in družinska korespondenca, vsega skupaj 438 obsežnejših enot, znotraj katerih je skupno 1.368 pisem.

Zapuščina profesorja Viktorja Smoleja se v celoti nanaša na pisatelja FRANCA KSAVERJA MEŠKA (1874–1964). Viktor Smolej je bil urednik Meškovih Izbranih del in je kar nekaj let požrtvovalno zbiral do tedaj razpršeno Meškovo literarno delo. Neutrudno je iskal vsa objavljena in neobjavljena dela, korespondiral z Meškovimi sodobniki in prijatelji, brskal po arhivih, ki hranijo pisateljevo korespondenco. Gradivo, ki ga hrani Koroška osrednja knjižnica, dopolnjuje Meškovo literarno zapuščino in korespondenco, ki jo hranijo različne ustanove ter verjetno tudi zasebniki po Sloveniji. Precej rokopisnega gradiva in pisem hranijo Pokrajinski arhiv Maribor, rokopisni oddelek Narodne in univerzitetne knjižnice v Ljubljani in Sokličev muzej v Slovenj Gradcu.

V letu 2001 je bil dokončan obsežen celoten popis zapuščine. Gradivo je skladno s popisom urejeno v petnajstih arhivskih škatlah. Najdragocenejši del predstavlja zbirka korespondence (1.200 pisem). Po številu izstopajo pisma Ksaverja Meška prijatelju duhovniku Franju Neubauerju (64 pisem iz obdobja 1906–1953), Meškova pisma Viktorju Smoleju (138 pisem iz obdobja 1950–1963) in Smolejeva pisma Mešku (96 pisem iz obdobja 1953–1963). Zanimiva je tudi korespondenca med Jakobom Sokličem in Viktorjem Smolejem (24 pisem Jakoba Sokliča prof. Smoleju in 43 Smolejevih pisem Sokliču). Nasploh najdemo med avtorji in naslovniki pisem veliko znanih imen iz slovenske kulturne zgodovine, skoraj vsa pa se po vsebini navezujejo na pisatelja Meška. Dragoceni so originalni rokopisi Meškovih literarnih del (32 enot) ter fotokopije treh originalnih rokopisov: Pod topovi, V četniškem ujetništvu in Križev pot. Ti trije rokopisi so bili prvotno v sklopu gradiva, ki ga je Viktor Smolej namenil knjižnici, a so bili v začetku leta 1984 na prošnjo prof. Smoleja vrnjeni. Kot nekdanji odbornik Mohorjeve družbe in urednik Meškovega Izbranega dela, je želel te rokopise uvrstiti v takrat snujočo se »Bibliotheco mohoriano«, muzej Mohorjeve družbe, ki bi deloval v okviru muzeja krščanstva na Slovenskem. Ostalo gradivo, ki je urejeno v 273 obsežnejših enot, predstavljajo razni izpiski Viktorja Smoleja: izpiski literarnih kritik, izpiski iz korespondence, razne rokopisne opombe, izrezki iz časopisja in članki o pisatelju Mešku, tipkopisi Meškovih del ter starejše izdaje z rokopisnimi popravki pisatelja. Drugi del zapuščine, ki je prišel v knjižnico leta 1986, pa se navezuje na prevajalca Meškovih del v češčino, Vojtcha Mrka in Antoša Horsaka.

Poseben del fonda predstavljajo originalne podpisane izdaje Meškovih del ter fotografsko gradivo o pisatelju: različni portreti, življenjske postaje, kraji, kjer je služboval, fotografije iz zadnjih let njegovega življenja na Selah pri Slovenj Gradcu, fotografije prijateljev in znancev, ki so pisatelja tam obiskali. V veliko

pomoč pri zbiranju fotografskega gradiva je bil prof. Smoleju slovenjgraški župnik in dekan Jakob Soklič, ki je bil velik Meškov prijatelj (Vončina, 2004).

Za slovensko gledališko zgodovino je neprecenljivega pomena zapuščina koroškega ljudskega dramatika JAKE ŠPICARJA (1884–1970), igralca in režiserja ter gledališkega organizatorja na Jesenicah, v Radovljici in na avstrijskem Koroškem. Koroška osrednja knjižnica hrani več kot osemdeset izvirnih Špicarjevih rokopisov ljudskih iger in prizorov ter radijskih iger. Zelo dragocen je rokopis prve dramatizacije Sketove Miklove Zale.

DR. FRANC SUŠNIK (1898–1980) je takoj po osvoboditvi postal gonilna sila in organiziranju šolstva na Koroškem. Bil je glavni pobudnik za ustanovitev prve koroške gimnazije – Gimnazije Ravne, ki je že septembra leta 1945 začela s svojim poslanstvom v prostorih ravenskega gradu. Nova gimnazija je leta 1949 spodbudila ustanovitev Študijske knjižnice. Njen ustanovitveni ravnatelj je postal dr. Franc Sušnik, ki je bil hkrati tudi ravnatelj gimnazije. Dr. Sušnik je kot dolgoletni in spoštovani ravnatelj Študijske knjižnice zapustil obsežno zbirko korespondence² in številne svoje rokopisne zapise. Najdragocenejši so rokopisni osnutki za Pregled svetovne literature, ki je v knjižni obliki prvič izšla leta 1936.

Koroški muzikolog in znani pevovodja LUKA KRAMOLC (1892–1974) je knjižnici zapustil večji del svoje obsežne rokopisne zapuščine. Luka Kramolc je kot avtor učbenikov, pesmaric ter kot harmonizator ljudskih pesmi prispeval pomemben delež k slovenski glasbeni kulturi in šolstvu. Iskal je stare pozabljene viže in jih prirejal za različne zborovske sestave. Redno je sodeloval z Glasbenim narodopisnim inštitutom, pomagal pri pripravah glasbenih oddaj na ljubljanskem radiu. V svojem rodnem Šentanelu je ustanovil zbor Šentanelski pavri, ki pod vodstvom Mitje Šipka deluje še danes. V njegovi zapuščini najdemo poleg korespondence in rokopisnih beležk tudi obsežno zbirko notografov. Zanimive so tudi dovolilnice za natis skladb raznih avtorjev z njihovimi rokopisi ter zanimiva zbirka fotografskega gradiva. Koroška osrednja knjižnica je z njegovo zapuščino dobila tudi originalna umetniška dela njegovega sina Božidarja Teda Kramolca, arhitekta, slikarja in pisatelja, ki že dolga leta živi in ustvarja v Kanadi.

V zapuščini dr. JULIJA FELAHERJA (1895–1969), pravnika, publicista in neutrudnega borca za pravice koroških Slovencev, je poleg zelo obsežnega rokopisnega gradiva, tiskovin in knjig izjemno dragoceno slikovno gradivo. Dr. Felaher je raziskoval zgodovino in sodobno življenje koroških Slovencev. Zbral je veliko dokumentarnega gradiva in v svojih razpravah obravnaval vprašanja koroškega združništva, prosvete, društvenega življenja, plebiscitnih bojev, NOB, denacificacije in delovanja protimanjšinskih organizacij (Stergar, 1985). V njegovi za-

2 Pregledno urejenih je 464 obsežnejših enot korespondenčnega gradiva, znotraj tega 777 pisem.

puščini je izčrpno fotografsko gradivo iz prve svetovne vojne (boji za severno mejo). Dragocenih je okoli 700 starih razglednic koroških krajev tostran in onstran meje in tudi nekaterih drugih slovenskih mest.

Omenila sem samo najboljše zapuščine znamenitih Korošcev. Poleg njih hranimo še številne druge manj obsežne osebne fonde. Naj jih omenim samo nekaj. Odvetnica in pisateljica dr. LJUBA PRENNER je knjižnici poleg fotografij in korespondence zapustila izvirni rokopis dramskega dela Gordijski voz, njeno zadnje objavljeno oz. uprizorjeno delo. Tu so še rokopisi in drugo gradivo dr. ALOJZA KUCHARJA, AVGUSTA KUCHARJA, BLAŽA MAVRELA, dr. JANKA KOTNIKA, dr. SONJE KOTNIK, KARLA PRUŠNIKA – GAŠPERJA in mnogih drugih domačinov.

V posebnem trezorju hranimo avtografe številnih avtorjev, ki so razvrščeni po abecednem redu.

Drugo rokopisno gradivo

V rokopisni zbirki hranimo poleg osebnih zapuščin tudi različne dragocene arhivske dokumente. Pomemben arhivski vir so krstna, poročna in mrliška knjiga iz Starega trga pri Slovenj Gradcu: Liber Baptizatorum (1609–1624), Traungsbuch (1756–1783) in Traubuch (1624–1657).

S področja ljudskega zdravilstva hranimo nekaj rokopisnih »arcnijskih bukev« (npr. Arznyske rozhne bukvice, rokopis Johanna Bunzhika iz leta 1817, napisan po predlogi Josepha Shaga).

Dragocen je Črnjanski rokopis iz sredine ali druge polovice 17. stoletja, dve strani obsegajoča molitev za verne duše, ki je pisno pričevanje o rabi slovenske govornice v Mežiški dolini.

Nekaj je starejših arhivskih listin in poslovne korespondence Železarne Ravne še iz časov Thurnovih fužin (od začetka 19. stoletja dalje). Hranimo tudi dokumentarno gradivo o ustanovitvi in gradnji Gimnazije Ravne ter precej zapisov in listin, ki se navezujejo na lokalno zgodovino.

Dragocene knjige in tiski

V rokopisni zbirki hranimo v ognjevarnih trezorjih tudi dragocene redke knjige in tiske. Ena najdragocenejših je originalen izvod Dalmatinove Biblije (1584), ki ga je knjižnica pridobila že leta 1952.

Knjižnica hrani originalno izdajo največjega in najpomembnejšega dela Janeza Vajkarda Valvasorja Die Ehre des Herzogthums Crain (Slava vojvodine Kranjske) iz leta 1689, ki predstavlja vrh in hkrati sklep Valvasorjevega znanstvenega

truda, ter njegovo, za Koroško enkratno in dragoceno delo, *Topographia Archiducatus Carinthiae* (1688). V zbirki najdemo tudi Megiserjevo *Annales Carinthiae* (1612), ki je izjemno pomemben vir za proučevanje Koroške. Dragoceno je zelo dobro ohranjeno delo *Epistels Pauli an die Roemer* iz leta 1720, Gutsmanov *Deutsch-windishes Wörterbuch mit einer Sammlung der verdeutschen windischen Stammwörter* (1789), *Sacrum promptuarium* (1641), *Duhouna branua* (1750) in še bi lahko naštevala. Navedene knjige so uvrščene znotraj posebnih zbirk *Starine* ali *Raritete*. **Starine** so zaključena zbirka, ki vsebuje starejše monografske in serijske publikacije, ki po večini niso domoznanskega značaja. Izmed periodičnih tiskov so dragocene Bleiweisove *Novice kmetijskih, obertnijskih in narodskih reči* ter *Zgodnja Danica*. Zbirka vsebuje 316 signaturnih števil. Večina gradiva je v precej slabem stanju in je potrebna popravila oz. restavracije. Gradivo ovijamo v brezislinski papir in hranimo v trezorju.

Ostale dragocenosti in prve izdaje postavljamo v posebno zbirko **Raritet**. Naj naštejemo samo nekaj biserov: prva izdaja *Prešernovih Poezij* (1847) in *Zdravljice* (1944), *Cankarjeva Erotika* (1899), *Jurčičeva Veronika Deseniška* (1886), *Kajuhove Pesmi* (1944).

Tudi **Faksimilirane in bibliofilske izdaje** bodo v obnovljenih prostorih knjižnice dobile posebno mesto: Brižinski spomeniki, Stiški rokopisi, Trubarjeva *Catechismus* in *Hišna postila*, Škofjeloški pasijon, *Prešernov Kerst per Savici*, *Valvasorjeva Slava Vojvodine Kranjske* ter *Topografija Koroške*, faksimile *Hrvojevega misala*, *Spominska knjiga ljubljanske plemiške družbe Sv. Dizma* in mnoge druge.

Kot posebno zbirko **Miniaturke** postavljamo različne miniaturne izdaje. Tudi ta zbirka nima domoznanskega značaja.

Fototeka

Dragocen dokument časa je tudi precej obsežna zbirka fotografskega gradiva. Zbirka zajema fotografije, negative, diapozitive, razglednice ter seveda novejša slikovna gradiva na elektronskih nosilcih. Do leta 2002 smo gradivo obdelovali na klasičen način in izdelovali listkovni katalog, urejen po predmetnih geslih. S prehodom na računalniško obdelavo se je inventarna številka spremenila v tekočo signaturo. Fotografije obdelujemo v maski za neknjižno gradivo, problem pa je pri obdelavi starih razglednic, saj jih lahko obravnavamo tudi kot rokopisno gradivo. Problem smo izpostavili, a zaenkrat od odgovornih institucij še ni bilo pravega odgovora.

V fototeki je približno 8.000 enot gradiva. Zbirka obsega dragoceno fotografsko gradivo iz življenja znamenitih Korošcev (*Prežihov Voranc*, dr. Franc Sušnik, Luka Kramolc, dr. Franc Kotnik, Franc Ksaver Meško), bogata je zbirka slikovnega gradiva *Železarne Ravne*, gradnje gimnazijskega poslopja in dogodkov iz druge svetovne vojne. Precej je gradiva iz lokalne zgodovine, podob krajev *Mežiške*

doline in zamejske Koroške, arhitekturnih spomenikov. Hranimo tudi slikovno gradivo, ki ga je zbrala dr. Marija Makarovič za knjigo *Strojna in Strojanci*. Fotografije prikazujejo stara kmečka opravila in življenje na hriboviti Strojni. Posebno mesto v zbirki imajo fotografije, ki prikazujejo dejavnost knjižnice od njenih začetkov naprej.

Spominske sobe

Splošna kulturna vzgoja, vzpodbujanje bralnih navad, ohranjanje slovenske kulturne dediščine in povezanost z domačim okoljem, so tisti dejavniki, ki so sprožili zamisel o stalni razstavi nekaterih posebnih zbirk. Na ta način je knjižnica združila dve funkciji: gradivo je kulturni spomenik, hkrati pa dobrodošel pripomoček za organizirane oblike izobraževanja šolske mladine iz Koroške in vse Slovenije.

Poleg že omenjene **Kotnikove sobe**, lahko v knjižnici obiščete še Prežihovo in Suhodolčanovo sobo. V spominski sobi pisatelja Lovra Kuharja – **Prežihovega Voranca** hranimo vse domače izdaje njegovih del in prevode le-teh v številne tuje jezike. Tu so tudi njegovi osebni predmeti, dela, ki govorijo o njem, osnutki za njegov spomenik ter fotoreportaža o njegovem življenju in delu.

Suhodolčanova soba je bila svečano odprta ob 70-letnici rojstva znanega mladinskega pisatelja in sopobudnika kulturne akcije bralnih značk, Leopolda Suhodolčana. V vitrinah so zbrane vse domače izdaje njegovih del, ponatisi in dosegljivi prevodi v štirinajstih tujih jezikih. Literarni junaki njegovih del so zaživeli v originalnih ilustracijah Marjance Jemec-Božič (Hi, konjiček) in Jelke Reichman (Dvanajst slonov). Predstavitev njegovega življenja zaokrožujejo izbor najpomembnejših nagrad in priznanj ter posamezne družinske fotografije.

Artoteka

Zbirka nima povsem domoznanskega značaja. V več kot petih desetletjih obstoja Koroške osrednje knjižnice in Likovnega salona kot njene notranje organizacijske enote, se je izoblikovala stalna zbirka slikarskih in kiparskih del.

Sprva je likovne ustvarjalce vabila na novo zgrajena gimnazija, da so razstavljali po njenih hodnikih. Leta 1964 pa se je razstavna dejavnost preselila v prostore takratne Študijske knjižnice. Velik del zbirke predstavljajo umetniška dela, ki so nastajala na vsakoletnih slikarskih kolonijah na Ravnah med leti 1970 in 1988. Zbirka, ki je razstavljena v prostorih knjižnice, ni edina. Veliko del hrani tudi Železarna Ravne, ki je dolga leta igrala pomembno vlogo kulturnega mecena v Mežiški dolini. Umetniška dela predstavljajo zelo zanimivo in heterogeno zbirko sodobne slovenske umetnosti 20. stoletja. Tone Kralj, Marij Pregelj, Jože Tisnikar, Gvido Birolla, Miha Maleš, Maks Kavčič, Ive Šubic. To je le nekaj imen iz dragocene zbirke.

Precej dragocenih umetniških slik je knjižnica dobila tudi z zapuščino dr. Sonje Kotnik. Med njimi izstopata dve oljni sliki mojstra krajin Franceta Pavlovca.

Z zapuščino muzikologa Luke Kramolca je knjižnica dobila dragoceno zbirko 82 zgodnjih del njegovega sina Božidarja-Teda Kramolca, ki že dolga leta živi in ustvarja v Kanadi. V zbirki so risbe, skice, grafike in akvareli. Ustvarjalnost slikarja, arhitekta in pisatelja slovenskega rodu je bila zaradi njegove usode in položaja povojnega emigranta slovenski javnosti dolga leta po koncu vojne nepoznana in prezrta.

Provenienca zbirke ex librisov, ki se glasijo na ime Geza Hérzog, ni znana. V zbirki je 68 grafičnih listov, od tega 21 s podpisi različnih tujih mojstrov (H. Volkert, D. Galanis, S. Kulhanek). Dva ex librisa sta na ime Sofia Schulz-Euler. Vsi so datirani v prvo četrtino 20. stoletja.

Precejšen del artoteke je že bibliografsko obdelan, zapisi pa so del vzajemne baze COBIB.

4 Informacijsko referenčna dejavnost v domoznanskem oddelku

Glavna naloga domoznanskega oddelka je, poleg zbiranja, hranjenja in posredovanja domoznanskega gradiva, tudi posredovanje domoznanskih informacij.

Oddelek obišče letno povprečno 1.000 uporabnikov. Podpora aktivne informacijske službe v Domoznanskem oddelku je bibliotekar-informator. Dober informator mora znati razvijati svoje strokovno znanje na različne načine: z informacijskimi viri, ki jih stalno dopolnjuje, ter nabavo, obdelavo in dokumentacijo domoznanskega gradiva. Bibliotekar-informator je z informacijsko dejavnostjo dodatno obremenjen, zato mu je potrebno omogočiti ustrezne prostore za delo in možnost raziskovalnega dela ter kvalitetno timsko delo. Najboljši bibliotekarji-informatorji se razvijejo, če so tudi sami raziskovalci (Kurnik Zupanič, 1996). Zato si tudi mi prizadevamo, da imajo naši informatorji ustrezna znanja in pogoje dela.

Moderna informacijska tehnologija je pomembno vplivala na organizacijo domoznanskega dela v naši knjižnici. Pripravljamo faktografsko bazo podatkov, dosegljiva je na medmrežju pod naslovom: Koroški biografski leksikon (www.rav.sik.si). Na spletni strani je omogočen dostop do 70 biografskih gesel.

Posebna podatkovna baza je tudi slovar koroških narečnih besed, urejen v klasični listkovni obliki: splošni narečni slovar, slovar manj znanih izrazov iz del

Prežihovega Voranca ter seznam domačih imen na območju Mežiške doline (Kotnik-Verčko, 2001).

V domoznanskem oddelku se ukvarjamo tudi z raziskovalno dejavnostjo. Sem spadajo predvsem sestavljanje najrazličnejših bibliografij koroških avtorjev, prevzemanje in hranjenje zapuščin ter njihova obdelava (rezultat je urejena korespondenca in zapuščina Prežihovega Voranca, Franca Ksaverja Meška, dr. Franca Sušnika, dr. Franca Kotnika in del zapuščine Luke Kramolca), priprava domoznanskih razstav in vodstvo po njih, organiziranje literarnih večerov koroških avtorjev in tudi publiciranje o delu na domoznanskem področju.

Posredovanje domoznanskih dokumentacijskih podatkov uporabniku torej poteka na več načinov: priprava informacij, sestavljanje in objavljanje bibliografij, povezava s sorodnimi institucijami, strokovno delo in izobraževanje, razstavna dejavnost ter sodelovanje pri raziskovalnih nalogah dijakov in študentov. Pri tem se delavci v domoznanskem oddelku poslužujemo številnih sekundarnih dokumentov, ki so že nastali v naši knjižnici. Predvsem so nepogrešljiv vir domoznanski katalogi v listkovni obliki: Domoznanski katalogi Carinthiae (AIK), Domoznanski katalogi Carinthiaca (UDC - do leta 1994), Lokalna bibliografija Koroške (do 1994) ter seveda vzajemni katalog COBIB, kjer dokumentiramo članke od leta 1994 naprej.

Domoznansko dokumentacijo ter obdelano gradivo predstavljamo s posredovanjem informacij uporabnikom (ustno, pisno, po telefonu), s publicistično in z razstavno dejavnostjo.

5 Kako naprej?

Na področju domoznanstva v Sloveniji zaenkrat ni večjih sprememb. Razvoj dejavnosti zavira nezadostno financiranje in nedodelana programska podpora za vnos posebnih vrst domoznanskega gradiva v vzajemno bazo. Poseben problem predstavlja tudi digitalizacija vsebin, ker so postopki za marsikatero knjižnico predragi. Res pa je, da je sprotno obdelovanje novejšega in sproti pridobljenega gradiva obremenjeno z retrospektivnim vnosom starih gradiv v vzajemno bazo.

Vsekakor pa bomo v knjižnici še naprej težili k poenoteni in kooperativni obdelavi domoznanskih gradiv, čimboljši referalni dejavnosti in poenotenemu posredovanju gradiv in informacij. Naš cilj je vsekakor omogočiti našim uporabnikom hitro, enostavno dostopno in poceni informacijo z domoznanskega področja.

Okrepiti želimo tudi referalno dejavnost in jo čimbolj prilagoditi uporabniku.

Domoznanski oddelki so pravzaprav knjižnice, arhivi in muzeji obenem. Tudi metode dela so raznovrstne, zato moramo bibliotekarji v domoznanskih oddelkih obvladati tudi elemente arhivarstva in muzealstva. Ta znanja so še posebej pomembna pri obdelavi, postavitvi in hranjenju tipično neknjižnega domoznanskega gradiva, kot so nekatere posebne zbirke znotraj oddelka.

Navedeni viri

1. Glazer, J. (1963). Domoznanstvena tradicija in naloge pokrajinskih knjižnic. *Knjižnica*, 7 (3-4), 111-119.
2. Goropevšek, B. (1995). Domoznanstvo včeraj, danes, jutri. *Knjižnica*, 39 (3), 61-79 .
3. Kotnik-Verčko, M. (1995). Dr. Franc Kotnik. V K. Oder (Ur.), *Dr. Franc Kotnik: 1882 -1955* (str. 6-7). Ravne na Koroškem: Koroški muzej.
4. Kotnik-Verčko, M. (1995). Kotnikova soba s knjižnico dr. Franca Kotnika. V K. Oder (Ur.), *Dr. Franc Kotnik: 1882 -1955* (str. 62-71). Ravne na Koroškem: Koroški muzej.
5. Kotnik-Verčko, M. (2001). *Posebne naloge Koroške osrednje knjižnice*. Tipkopis.
6. Kurnik Zupanič, S., Praznik, V., Stavbar, V. (1996). Uporabniki v domoznanskem informacijskem dokumentacijskem centru UKM. *Knjižnica*, 40 (3-4), 237-259.
7. Stergar, J. (1985). Devetdesetletnica rojstva dr. Julija Felaherja. *Koroški koledar 1985*, 210- 211.
8. Vončina, S. (2004). Rokopisno gradivo pisatelja Franca Ksaverja Meška v Koroški osrednji knjižnici. *Koroški fužinar*, 54 (1), 14-17.

Simona Šuler Pandev je zaposlena kot bibliotekar-dokumentalist v Koroški osrednji knjižnici dr. Franca Sušnika, Ravne na Koroškem.

Naslov: Na gradu 1, 2390 Ravne na Koroškem

Naslov elektronske pošte: simona@rav.sik.si

Simona Vončina je zaposlena kot bibliotekarka v Koroški osrednji knjižnici dr. Franca Sušnika, Ravne na Koroškem.

Naslov: Na gradu 1, 2390 Ravne na Koroškem

Naslov elektronske pošte: simonav@rav.sik.si